

INSTINT DE PROTECCIÓ

LES SOCIETATS DE SOCORS MUTU A L'ALT EMPORDÀ

Durant un temps en el qual sovintejava les meves visites a l'Alt Empordà, em va sobtar trobar invariablement, al bell mig de cada poble, un edifici, moltes vegades d'estil modernista, que servia de cafè i, per les seves dimensions, de centre d'activitats lúdiques i culturals. El més sorprenent eren els noms que trobava sobre les portes d'aquests locals. De la curiositat i de la investigació va néixer aquest reportatge.

ENRIC ROCA > TEXT I FOTOS

Aroma de cafè fumejant, dringar de culleretes i plats, parroquians jugant al dòmino o a la botifarra sobre taules de marbre aguantades per peus de ferro forjat. Un bar de poble, espaiós, tarimes amb tornaveus dissimulats, galeries a les parets, ventilador al sostre i grans vidrieres que dibuixen a terra reflexos daurats. Si sortim a fora veurem la façana de l'edifici, en la seva majoria d'estil modernista, i damunt la porta un nom d'inspiració revolucionària, de connotacions republicanes, de referències francmaçòniques: L'Amistat, La Fraternitat, La Concòrdia, La Caritat... Aquesta seria més o menys la descripció de qualsevol d'aquests locals polivalents que podem trobar a molts pobles de l'Alt Empordà. Però quina història tenen aquests edificis?, arran de quins esdeveniments es varen projectar i construir?, quines activitats s'hi feien en un principi?

Repassant la història d'aquestes entitats ens trobem amb una coincidència majoritària: moltes són funda-

des el 1869. En aquest any es promulgà una constitució liberal, conseqüència de l'aixecament militar del general Prim que posà al tron Amadeu I de Savoia. En un dels articles es proclamava el dret de reunió i d'associació. Sota aquesta empara es van constituir moltes d'aquestes societats. Es podria dir que en un principi eren organitzacions gremials d'obriers que pagaven una quota i que, en cas de malaltia o accident, cobraven una compensació pels dies que deixaven de treballar. Ens trobaríem, doncs, davant del cas d'una mútua clàssica que invariablement era posada sota l'advocació d'algun sant de forta devoció en el poble, una aparent contradicció amb l'esperit revolucionari, federal o republicà que impregnava l'ambient.

Damunt la porta veurem un nom d'inspiració revolucionària, de connotacions republicanes, de referències francmaçòniques

>> *Edifici de La Camèlia, construït pels mateixos socis.*

La Camèlia de la Vajol

La Societat de Socors Mutus d'Obrers La Camèlia es va fundar l'any 1893. Aplegava treballadors procedents de diversos sectors com el suro, la menestralia, els pagesos i la mineria. La seu de la mútua va ser construïda pels mateixos vilatans, amb les seves mans i en el seu temps lliure. Era en principi una

T. 9. — 3252 - MASSANET DE CABRENYS
Interior de la sala de la societat
' Unió Massanetense '

>> Foto de La Unió
Maçanetenca (1908).

institució d'assistència mèdica, farmacèutica i social. Avui aplega les activitats culturals i recreatives d'un poble que, malgrat haver minvat l'activitat laboral que va propiciar la fundació de la societat (sota l'advocació de sant Martí, patró de la vila) ha vist recuperar un cert protagonisme pel fet d'estar a prop del coll de Manrella, per on varen passar camí de l'exili l'any 1939 Azaña, president del govern republicà, Aguirre, màxim dirigent del govern basc, i Lluís Companys, el president màrtir de Catalunya.

És particularment curiós el nom de la societat. Enmig de tantes amistats, unions, fraternitats i concòrdies ens surt, trencant la tendència general, el nom d'una flor. La camèlia és signe de longevitat, fortuna, victòria i felicitat, conceptes tots ells que podrien associar-se als objectius d'una mútua. D'altra banda, *La dama de les camèlies*, la novel·la d'Alexandre Dumas, de qui es deia que era maçó, va ser publicada el 1848. Per desgràcia no s'ha trobat cap document que faci referència al nom de la societat, fet que converteix en pura especulació qualsevol intent d'esbrinar l'origen d'aquesta peculiar denominació.

La Fraternitat de Sant Llorenç de la Muga

Sant Llorenç és un poble encisador on la història es pot llegir entre les pedres, d'una presència aclaparadora. Vila d'origen medieval, encara es conserven en bon estat torres i muralles d'aquella època separats per carrers estrets on la llum escasseja. Rodejats d'un entorn privilegiat de camps i boscos, els seus habitants varen fundar l'any 1871 sota l'advocació de sant Cosme i sant Damià (patrons de la medicina) la societat La Bienhecho-ra per donar protecció sanitària i de previsió social als vilatans. L'any 1907 es constituí una nova entitat anomenada Sociedad de Socorros Mutuos La Fraternidad, que ha continuat la seva activitat fins avui, reconvertida en una associació cultural i recreativa.

**Enmig de tantes
amistats, unions,
fraternitats i concòrdies
ens surt, trencant
la tendència general,
el nom d'una flor**

Feliçment s'han conservat els estatuts de constitució, un testimoni molt valuós per conèixer l'activitat d'aquestes mútues i comprendre el seu funcionament intern. També ens proporcionen aquests documents proves de l'existència d'activitats desaparegudes i que no poden ser enteses si no ens situem de ple en el context històric de què estem parlant.

Diu l'article 19 dels estatuts fundacionals: «Seran auxiliars de l'associació els caminadors i els vetlladors». Quina funció tenien assignada aquestes persones en una mútua local entre final del segle XIX i principi del XX? Gràcies a l'assaig de Pere Roura i Sabà, *La Maçanetenca*, podem saber la feina que s'encarregava a aquestes persones: «Quan un mutualista estava malalt hi havia un torn de dos socis vetlladors, que li servien d'infermers. Així mateix un altre soci, el caminador, s'encarregava d'anar a buscar les medecines a la farmàcia més pròxima. Si era de nit, hi anava acompanyat d'un altre soci. També feien encàrrecs o donaven missatges». Queda explicada doncs la funció d'aquests dos mutualistes, que eren rellevats periò-

>> A l'esquerra, el magnífic edifici modernista de la mútua Maçanetenca. A la dreta, la Societat, avui centre cultural i recreatiu.

dicament per la feixuguesa de la seva ocupació. En un context històric tan revoltat com aquest la solidaritat entre els obrers era indispensable. Amb unes comunicacions precàries, en molts llocs rodejats de boscos on es podien produir trobades no desitjades, les mútues eren una organització al servei de la comunitat, un refugi al qual acudir en cas de necessitat.

La Maçanetenca de Maçanet de Cabrenys

La Maçanetenca agafa el nom del poble on es va constituir l'any 1939, però els seus orígens es remunten a 1865, en què es va fundar La Fraternitat sota l'advocació dels sants Vit, Sever, Felícíssim i Desideri, de gran devoció a la parròquia. La particularitat d'aquesta vila fronterera, amb una indústria suera important i la convulsió política imperant en la segona meitat del segle XIX, va originar el naixement de diverses societats, la majoria gremials, però les més influents i de més llarga durada fins arribar a l'actual varen ser La Unió i La Pau, que varen coexistir durant quinze anys. En els moments de màxim esplendor ambdues entitats mantenien una forta rivalitat, que arribava al màxim nivell quan dins dels actes de la festa major cada entitat contractava la seva pròpia orquestra.

L'edifici social, d'estil modernista, data del 1906 i va ser construït per Josep Azemar, arquitecte municipal de Figueres, conegut per les seves magnífiques obres de Darnius, Agullana, Figueres (l'escorxador municipal) i Viladecans. Bastit en un costat de la plaça de la Constitució, davant la famosa barra de Rotllan, destaquen les seves vuit obertures d'estil mossàrab sobre els tres arcs corresponents a la porta i les dues finestres de la planta baixa. El segon pis llueix maó vist i està rematat per quatre cornises repartides a igual distància en la part superior de la façana. A sobre de les arcades encara es pot llegir «Sociedad de Socorros Mútuos – la Unión Massanetense – Protectora de los Pobres». Hi destaquen dos relleus de pedra, un amb l'escut de La Unió i l'altre amb l'any de construcció de l'edifici i el nom de l'impulsor financer del projecte, Baltasar Molar.

La Pau es va formar el 1924, en escindir-se de La Unió per discrepan-

La Unió i La Pau mantenien una forta rivalitat, que arribava al màxim nivell quan dins dels actes de la festa major cada entitat contractava la seva pròpia orquestra

cies polítiques i desacords en l'elecció del metge titular, que a alguns mutualistes els semblava massa radical. De tota la vida que se sabia que els de La Unió eren d'esquerres i els de La Pau de dretes. Acabada la Guerra Civil es va constituir una nova junta que, com era obligat en aquelles circumstàncies, havia d'estar formada per persones de provada adhesió al dictador.

La Maçanetenca és una de les mútues locals que encara perduren, juntament amb les d'Agullana, Cantallops, la Vajol i la Jonquera. En un moment en què el mutualisme ha adquirit una gran importància com a complement de la sanitat pública i amb la perspectiva de futur incert que amenaça l'existència de la Seguretat Social, aquestes societats de socors, embrió de les grans corporacions sanitàries actuals, sobreviuen en un entorn hostil, enmig d'una crisi persistent que ha minvat considerablement el nombre d'habitants dels seus pobles respectius. En un món globalitzat i centralitzat que engoleix les petites entitats, les mútues empordaneses resisteixen heroicament i ens recorden uns temps convulsos i revolucionaris influïts per les idees i els moviments socials que sacsejaven els nostres veïns de més al nord.

Enric Roca Perich és articulista i estudiós de la història.